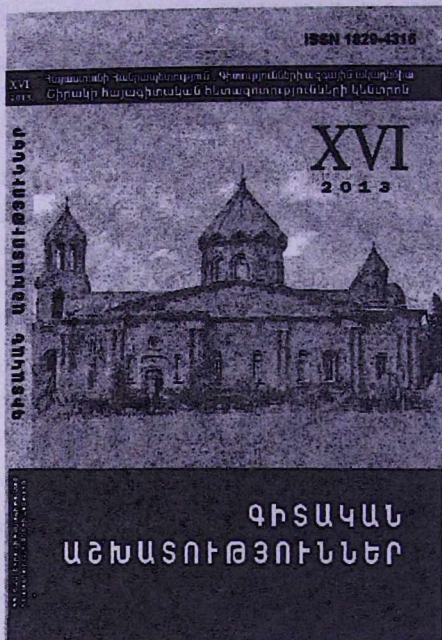

**«Գիտական աշխատություններ»
/ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական
հետազոտությունների կենտրոն; խմբ.
Ս.Հայրապետյան, -Եր.: 2013, հատոր
XVI, -194 էջ:**

Լույս տեսավ ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ» ժողովածուի XVI հատորը՝ 12,5 տպագրական մամուլ ծավալով, պրոֆ. Ս.Հայրապետյանի ընդհանուր խմբագրությամբ:

Հայագիտության և առավելապես շիրակագիտության տարրեր խնդիրներ են արծարծված հատորի 24 հոդվածներում, հրապարակումներում ու հաղորդումներում: Արդեն ձևավորված ավանդույթի համաձայն՝ աշխատությունները շոշափում են ինչպես հայոց հնագույն շրջանի պատմության ու մշակույթի, այնպես էլ արդի շրջանի կարևոր հարցեր՝ ինքնաազատություններով ու լուծումներով:

Ինչպես ցույց են տվել Մեծ Մեկասարի մ.թ.ա. XXVIII-XXVI դդ. վերաբերող ետրահայտ պեղածո նյութերը, այստեղ գործածվել են անոթի ձև ունեցող, նստուկի շրջանաձև բացվածքով կամ առանց նստուկի պաշտամունքային օջախների տարրերակներ՝ շարժական օջախ-գոհարաններ, որոնց գործառնությամբ, ըստ հնագետ Լ.Շահյանի, եղել է կրակին դնելով որոշակի ծեսեր իրականացնելը, գոհարեություն և հեղուկ կատարելը, անուշահոտություն ծխելը: Հայ-շումերական փոխառությունների մի հետաքրքիր դրվագին է նվիրված Ս.Պետրոսյանի «Մասիսը և Արտավազդի առասպելը» հոդվածը: Մասյաց վիհի մասին առասպելում կենտրոնական տեղ է գրավում Արտաշեսի որդի Արտավազդի կերպարը: Առասպելի հնագույն բառերի արմատների իմաստային տարրերակների ստուգաբանության հիման վրա հոդվածագիրը բխեցրել է շումերական և հայկական պանթեոնի աստվածությունների անունների և նրանց բնութագրող հումանիզմների ընդհանրականությունը: Հնագետ Բ.Ավագյանի «Էրիսիսի երկրի կրոնը» հոդվածում Վանի թագավորության պետական կրոնը, որը ամփոփում էր ուրարտական տերության մեջ մտած տարրեր ցեղերի ու ժողովուրդների կարևոր աստվածների ու աստվածուհիների պաշտամունքը և համարվում էր Հայկական լեռնաշխարհի բնակչության միաձուլմանը նպաստող հանգամանքներից մեկը, ներկայացված է Շիրակի, մասնավորապես՝ Էրիսիսի երկրի աստվածների ու քրմաց դասի ներկայացուցիչներին վերաբերող արձանագրությունների համալիր քննությամբ:

Միջնադարյան Հայաստանի նշանավոր հոգևոր կենտրոններից մեկի՝ Հովհաննավանքի ետրահայտ վիմագրերի վերծանությանն ու արժեքավորմանն

է նվիրված Ա.Մանուչարյանի հոդվածը: Այստեղ ներկայացված շուրջ 15 վիճա-
գիր արձանագրությունները լրացնում
են նախկինում հայտնի 80 նմուշներում
ամփոփված թանկարժեք տեղեկություն-
ները մեծանուն իշխանների ու իշխա-
նուհիների, բարձրաստիճան զինվորա-
կանության ու հոգևոր գործիչների մա-
սին: Միջնադարին է վերաբերում նաև
Հ.Փանոսյանի «Նախիջևանի երկրամա-
սը Պարսկաստանի վարչական բաժա-
նումների համակարգում /16-18-րդ դդ./»

հոդվածը, որտեղ աղբյուրագիտական
քննության են առնված Մատենադարա-
նի պարսկերեն վավերագրերը: Դրանք
վկայում են, որ 16-18-րդ դդ. երկրամասն
ավելի մեծ տարածք է ունեցել, քան «Աշ-
խարհացոյց»-ում ներկայացված Նախ-
ճավան գավառը: Այն ընդգրկել է Մեծ
Հայքի Վապուրական նահանգի Նախ-
ճավան եւ Գոթն, Մյունիքի Վայոց ձոր,
Ճահուկ, Երնջակ և Օդուկ գավառները:
1790թ., երբ Օրդուբադի շրջանն անջատ-
վել է երկրամասից, Նախիջևանը, լինե-
լով սահմանամերձ երկրամաս, հանձ-
նվել է քննգերլուծների քոչվոր ցեղա-
խմբի ավագանու կառավարմանը, սա-
կայն որպես հակակշիռ պահպանել է
մելիքական տների իշխանությունը:

Ժողովածուում ուրույն տեղ ունեն
նաև Շիրակի ուշ շրջանի պատմության
անդրադարձումները: Լորանայտ ար-
խիվային վավերագրերի հիման վրա
Ա.Հայրապետյանը 1853-1856 թթ. Ղրիմի
/Արևելյան/ պատերազմը դիտարկել է
նոր հարցերի բացահայտման շրջանա-
կում, մասնավորապես, ռազմական գոր-
ծողություններում արևելահայության ու-
նեցած կարևոր մասնակցության և ռու-
սական զորքի տարած հաղթանակնե-
րում նրա խաղացած դերակատարու-
թյան վերաբերյալ որպես օրինակ ունե-
նալով Ալեքսանդրապոլի գավառը:

1877-1878թթ. ռուս-թուրքական
պատերազմի տարիների Ալեքսանդրա-
պոլի պատմագագադնական ուսումնասի-
րության կարևոր աղբյուրներից մեկի

պարբերական մամուլի, մասնավորա-
պես «Մշակ» լրագրի տեղեկություննե-
րին են անդրադարձել Կ.Բազեյանը և
Գ.Աղանյանը: Ժամանակակիցների վկա-
յությամբ՝ խաթարվել էր քաղաքային
համայնքի ավանդական հանդարտա-
հոս ընթացքը, և ներմուծվել էին նրա
կերպարին անհարիր դրսեկ երևույթներ:
Լրագրային հրապարակումներում ար-
ձանագրվում և բարձրաձայնվում էին
քաղաքում բարքերի անկման մասին:

«Ալեքսանդրապոլի գավառի վարչա-
քաղաքական պատկերը 1918-1921թթ.»
հոդվածը /հեղ.՝ Կ.Ալեքսանյան/ բացա-
հայտում է թուրքական բռնակալման
շրջանում ՀՀ տեղական ինքնավարույթ-
յունների և կենտրոնական իշխանույթ-
յունների միջև պայքարը իրավասության
շրջանակների համար, ինչպես նաև հա-
կասությունները կառավարման մեթոդ-
ների վերաբերյալ:

Արդի պատմաքաղաքագիտության,
մասնավորապես, «Վրաստանի տարա-
ծաշրջանային քաղաքականության որոշ
հիմնախնդիրներ» են արծարծել Ա.Ակո-
պովն ու Վ.Մաթևոսյանը:

Հատորում պատշաճ ներկայացված
է նաև Շիրակի ավանդական մշակույթը.
«Կարսի և Ալեքսանդրապոլի աշուղա-
կան ավանդույթների փոխանցակցու-
թյունները XIX դարում» /Հ.Հարություն-
յան/, «Հայկական ավանդական տարա-
գի կիրառումը պարարվեստում»
/Վ.Գասպարյան/, «Բուսաբուծության
գարգազման վրա ազդող գործոնները
Ալեքսանդրապոլի գավառում XIXդ.
վերջին-XXդ. սկզբին» /Ա.Բոյաջյան/,
«Շիրակ տեղանունը իբրև Հայության և
Հայաստանի խորհրդանիշ» /Ա.Տազե-
սեան/, «Մատանայի կերպարը հայ-
կական ժողովրդական բուսանունների
անվանացանկում» /Զ.Մուջյան/: Գյում-
րու ժամանակակից գեղանկարչությանն
ու անվանի արվեստագետներին են
անդրադարձել Լ.Աթանեսյանը /«Ճանա-
պարհ գեղանկարի միջով»/ և Ա.Մար-
գարյանը /«Գյումրին իբրև առանցքային

թեմա ժամանակակից նկարիչների ստեղծագործություններում»/:

Էթնոհոգեբանությունը հաստորում ներկայացված է Կ.Սահակյանի և Ռ.Հովհաննիսյանի «Ապագա գինվորի հոգեկերտվածքի ձևավորումը ազգային գաղափարախոսության համատեքստում» հոդվածում:

«Գիտական աշխատություններ»-ի հաստորում տեղ են գտել նաև լեզվաբանական Հ.Զաքյան «Կրկնասեռության ըմբռնումը 17-18-րդ դդ. լատինատիպ քերականություններում», Լ.Նաչատրյան «Քաղաքական խոսույթը և նրա լեզվական միջոցները», Հ.Սատիկյան «Շրեյա հասկացությունն անգլալեզու և հայկական ցանկության բանաձևերում /օրինանքներ և անեծքներ/, ինչպես նաև գրականագիտական հրապարակումներ /Ս.Տոնոյան «Քրիստոնեական աշխարհայացքը և բարոյականությունը «Մասնա ծոեր» էպոսում», Ս.Նաչատրյան «Ավ.Բսահակյանի «Ուստա Կարո» վեպի լեզվական առանձնահատկությունները», Ս.Տոնոյան, Հ.Դավոյան «Ազգային ինքնության և մշակութային համահարթման հարցերը Ավ.Բսահակյանի աֆորիզմներում»/:

Հատորն ավարտվում է «Գիտական լրատու» խորագրի հարուստ տեղեկատվությամբ, ինչպես նաև հաստորում հրապարակված նյութերի անգլերեն ամփոփումներով:

2014թ. օգոստոսի 18-24-ը Գյումրիում կազմակերպվեց «Շիրակի պատմամշակութային ժառանգության ուսումնասիրություն» երիտասարդ պատմաբանների հանրապետական ամառային դպրոցը, որը նախաձեռնել էր ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնը: Ոչ ֆորմալ կրթության արդյունավետ այս ձևը նոր գիտելիքներով հարստանալու և ամառային թուրահասուն կանգիստ կազմակերպելու հիանալի հնարավորություն է ընձեռում:

Դպրոցի բացումը տեղի ունեցավ օգոստոսի 18-ին Գյումրու «Արարս» հյուրանոցային համալիրի նիստերի սրահում:

Մասնակիցներին Շիրակի մարզի տարբեր գյուղերի և Գյումրու դպրոցների պատմության ուսուցիչներին, ասպիրանտներին ու մագիստրանտներին ողջունեցին դպրոցի աշխատանքների համակարգող Կ.Ալեքսանյանն ու ԳԱԱ ՀՀ կենտրոնի տնօրեն Ս.Հայրապետյանը: Նրանց խոսքում հատուկ կարևորվեցին հայագիտության և հատկապես ՀՀ կենտրոնի վերջին տարիների ձեռքբերումները հայագիտությամբ զբաղվելու հակումներ ունեցող երիտասարդ մասնագետներին հասու դարձնելու, դպրոց և գիտություն կապը հնարավորինս ամրապնդելու խնդիրները:

Արդի կրթական համակարգում ոչ ֆորմալ կրթության տեղին ու դերին անդրադարձավ քաղ. գիտությունների թեկնածու Վ.Սաթևոսյանը:

Օգոստոսի 19-ին դպրոցի աշխատանքները սկսվեցին Հերիերի ձորում երկու բացօթյա դասախոսություններով:

Ա.Հայրապետյանի «Արևմտահայ գաղթականությունը Շիրակում /19-րդ դ.-20-րդ դարասկզբ/» և Կ.Ալեքսանյանի «Ալեքսանդրապոլի գավառը թուրքական ռազմակալման շրջանում» գեկուցումները նվիրված էին Շիրակի պատմության 20-րդ դարի սկզբի այն ռդերբգական շրջանին, որի ամենացավալի դրվագներից մեկն առնչվում է հենց այս վայրին: Ջաջուռ գյուղում գտնվող Միհաս Ավետիսյանի տուն-թանգարանում խոսվեց 21-րդ դարասկզբի Գյումրու կերպարավեստի մասին /գեկուցող՝ Լ.Աթանեսյան/:

Դպրոցի երրորդ օրը սկսվեց Ազատան գյուղի զինվորական փառքի թանգարանում, որտեղ ծավալվեց զրույց-բանավեճ ազգային գաղափարախոսության համատեքստում ապագա զինվորի հոգեկերտվածքի ձևավորման թեմայի շուրջ: Հանդես եկավ նաև Գ.Այվազյանը՝ «Ալեքսանդրապոլի կրթամշակութային կյանքը 19-րդ դարասկզբին» թեմայով:

Դպրոցի մասնակիցներին հնարավորություն տրվեց մասնակցելու Ազատան գյուղի մերձակայքում գտնվող հնավայ-

րում կատարվող պեղումներին, անձամբ շփվելու Կենտրոնի և հայ-գերմանական հնագիտական համատեղ արշավախմբի անդամների հետ և ունենդրել Կենտրոնի գիտաշխատող, հնագետ Հ.Նաչատրյանի «Շիրակի հնագիտական ուսումնասիրությունը երեկ և այսօր» թեմայով գեկուցումը:

Օգոստոսի 21-ին դպրոցի մասնակիցները ուղևորվեցին մարզի Սպանդարյան գյուղ, որտեղ նախ հնարավորություն ունեցան ծանոթանալու գյուղի պատմական անձնագիրը հանդիսացող ուրարտական ժամանակաշրջանի սեպագիր արձանագրությանը /պատմ. գիտ. դոկտոր Ս.Պետրոսյանի մանրակրկիտ մեկնաբանություններով/, ապա այցելեցին գյուղի Վ.Այվազյանի անվան միջնակարգ դպրոցում գտնվող պատմության թանգարան, ուր պահվում են այդ տարածքում հայտնաբերված հնագիտական և պատմագիտական արժեքավոր նյութեր:

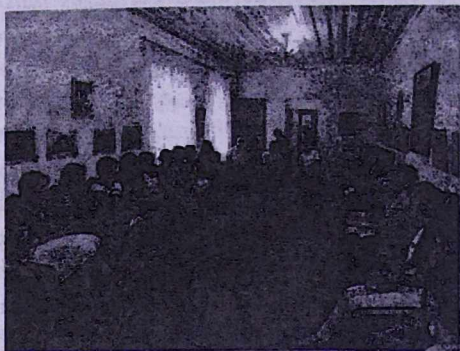

Ուսումնական այդ օրվա բացօթյա դասախոսություններն անցկացվեցին Հառիճավանք այցելության ընթացքում: Ներկայացվեցին Ս.Պետրոսյանի «Շիրակի հնագույն պատմության հիմնախնդիրներ՝ նոր մեկնաբանությամբ» եւ Ա.Ակոպովի «Հյուսիսային Հայաստանի պատմական հուշարձանների պատկանելության վիճահարույց հիմնահարցեր» գեկուցումները:

Հաջորդ ուսումնական օրն ամբողջությամբ անցկացվեց Գյումրիում՝ Ավ.Բսահակյանի տուն-թանգարանում:

Մասնակիցները նախ ծանոթացան Ամփոփվեցին դպրոցի աշխատանքներ-
 Վարպետի ընտանիքի և Գյումրիում բոլոր «Արաքս» հյուրանոցային համալի-
 նրա ապրած տարիների թանկարժեք բովանդակով: Ամփոփիչ խոսքով
 մասնակիցներին, ապա ունկնդրեցին Գ. հանդես եկան Գ.Ալեքսանյանը և Ս.Հայ-
 Բազեյանի «Արհեստների և տնտեսա- րապետյանը:

կան զբաղմունքների արդի վիճակը
 Շիրակում», Ռ.Հովհաննիսյանի «Շիրա-
 կի արդի գրական կյանքը» և Հ.Հարու-
 թյունյանի «Շիրակի ավանդական երա-
 ժշտության արդի վիճակը» զեկուցում-
 ները:

Դպրոցի եզրափակիչ աշխատանքա-
 յին օրը սկսվեց Գ.Աղանյանի «Ալեքսան-
 դրապոլի քաղաքային համալիքը և ինք-
 նակառավարումը» զեկուցումով:

Թեև կարճատև, սակայն արդյունավետ
 աշխատանքի արդյունքում երիտասարդ
 պատմաբանների ամառային դպրոցը,
 անշուշտ, ծառայեց իր նպատակին՝ կա-
 մրջեղով ՇՀՀ կենտրոնի և երիտասարդ
 մասնագետների ստեղծագործական ո-
 ղոնումները ու բարենպաստ հիմքեր
 դրեց հետագա համագործակցության
 համար: Վերջում ՇՀՀ կենտրոնի տնօրեն
 Ս.Հայրապետյանը բոլոր մասնակիցներ-
 րի հանձնեց դպրոցի աշխատանքներին
 մասնակցության հավաստագրեր: